

Alicja Snarska

PRAKTYKI ZAWODOWE W PRZEDSIĘBIORSTWACH JAKO WAŻNY OBSZAR KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO W TECHNIKACH

Wprowadzenie

Obok takich tematów jak sześciolatek w szkole, dziewczyny na politechnikach, likwidacja gimnazjów i gender w szkołach, w ostatnim czasie w edukacji dużo miejsca poświęca się na dyskusję o kształceniu zawodowym na poziomie ponadgimnazjalnym. Celem niniejszej pracy jest odpowiedź na pytanie, czy technika w obecnej postaci powinny istnieć i czy mają szansę przetrwać, umożliwiając uczniom styczność z przedsiębiorstwem, czyli prawdziwą naukę zawodu, przez zaledwie 4 tygodnie w ciągu 4 lat nauki.

Artykuł jest podzielony na cztery paragrafy. Na początku zostanie przedstawiony krótki zarys historii technikum w Polsce. Następnie zostaną omówione cele edukacji zawodowej i standardy jakości dla kształcenia zawodowego. W kolejnej części zostanie poruszona kwestia praktyk zawodowych jako ważnego czynnika kształtującego jakość nauczania w technikach¹. Zaprezentowane tu zostaną także wyniki badań, na podstawie których w zakończeniu zostaną sformułowane wnioski potwierdzające konieczność wprowadzenia zmian w praktycznym kształceniu zawodowym w technikach. Artykuł przedstawi również wymagania i działania Unii Europejskiej na polu edukacji zawodowej.

¹ Oczywiście, jakość tę tworzy wiele elementów, m.in.: finanse, kadra, zajęcia praktyczne i zawodowe w szkole, poziom intelektualny młodzieży.

1. Krótki zarys historii technikum w Polsce

1.1. Powstanie technikum

Technikum to szkoła średnia, która kształci uczniów w określonym zawodzie, daje im tytuł technika, przygotowuje do egzaminów maturalnych i umożliwia podjęcie studiów. Technikum zostało wprowadzone w Polsce w 1948 r. jako alternatywa dla liceum. Początkowo szkoła ta była dostępna dla absolwentów 7-letnich szkół podstawowych (od reformy w 1968 – 8-letnich) oraz dla absolwentów ponadpodstawowych 2- lub 3-letnich zasadniczych szkół zawodowych. Nauka w technikum trwała 5 lat (a podjęta po zasadniczej szkole zawodowej – 3 lata) i kończyła się egzaminem dojrzałości (tak jak w liceum) oraz dodatkowo pracą dyplomową. Dyplom ukończenia technikum upoważniał do posługiwania się tytułem technika. Nie wszystkie średnie szkoły techniczne podlegały Ministrowi Oświaty, liczne z nich były resortowe (podlegające ministerstwu odpowiednich gałęzi przemysłu), niektóre zaś były utworzone przy większych fabrykach.

Po reformie w 1999 r. naukę w technikum skrócono do 4 lat, przy czym naukę w szkole można podjąć dopiero po ukończeniu najpierw 6-letniej szkoły podstawowej, a potem 3-letniego gimnazjum. Ukończenie 4-letniego technikum umożliwia uzyskanie dyplomu stwierdzającego posiadanie kwalifikacji zawodowych po zdaniu egzaminu potwierdzającego te kwalifikacje, a także uzyskanie świadectwa maturalnego po zdaniu egzaminu maturalnego. Obecne pierwsze, drugie i trzecie klasy technikum uczą się według nowej podstawy programowej (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach).

1.2. Technika a zasadnicze szkoły zawodowe i licea ogólnokształcące w latach 2000–2013

Absolwent gimnazjum chcący uczyć się zawodu ma do wyboru zasadniczą szkołę zawodową lub technikum². W roku szkolnym 2000/2001 funkcjonowały w Polsce

² Absolwent gimnazjum, który nie wybrał zasadniczej szkoły zawodowej ani technikum, może dalej kształcić się w liceum ogólnokształcącym albo w ogólnokształcącej szkole artystycznej, dającej uprawnienia zawodowe. Istnieją również szkoły specjalne przysposabiające do pracy. Do niedawna funkcjonowały również w Polsce licea profilowane (likwidacja do 1 września 2014 r.), które powstały w 1999 r. w miejsce liceów zawodowych.

2372 zasadnicze szkoły zawodowe, w których uczyło się 542 000 uczniów, a w ciągu kolejnych 12 lat ubyło 615 tego typu szkół (spadek o 26%), a liczba uczniów zmalała do 197 200 (tabela 1).

Tabela 1. Zasadnicze szkoły zawodowe w Polsce i liczba uczniów tych szkół w latach 2000–2013

Rok	2000/2001	2005/2006	2008/2009	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Liczba zasadniczych szkół zawodowych	2 372	1 778	1 784	1 763	1 754	1 757
Liczba uczniów	542 000	237 000	239 100	224 900	210 900	197 200

Źródło: *Mały Rocznik Statystyczny 2007*, GUS, s. 231–232; *Mały Rocznik Statystyczny 2013*, GUS, s. 242–243.

Znacznie większy spadek można było zaobserwować w przypadku techników. W roku szkolnym 2000/2001 istniały w Polsce 5724 technika, a w 2012/2013 już tylko 2007 – spadek o 65% (tabela 2). Liczba uczniów w tym czasie spadła z 964 300 do 520 800³.

Tabela 2. Technika w Polsce i liczba uczniów tych szkół w latach 2000–2013

Rok	2000/2001	2005/2006	2008/2009	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Liczba techników	5 724	2 668	2 207	2 102	2 060	2 007
Liczba uczniów	964 300	520 500	549 900	545 100	528 800	520 800

Źródło: *Mały Rocznik Statystyczny 2007*, GUS, s. 231–232; *Mały Rocznik Statystyczny 2013*, GUS, s. 242–243.

Nieco inaczej sytuacja przedstawia się w liceach ogólnokształcących. Liczba tych szkół utrzymała się w latach 2000–2013 na podobnym poziomie (tabela 3). Liczba uczniów w ciągu 12 lat spadła tylko o 138 500, podczas gdy w zasadniczych szkołach zawodowych o 344 800 (63,5%), a w technicach odnotowano największy spadek ilościowy – 443 500 uczniów (46%).

³ *Mały Rocznik Statystyczny 2007*, GUS, Warszawa, s. 231–232; *Mały Rocznik Statystyczny 2013*, GUS, Warszawa, s. 242–243.

Tabela 3. Licea ogólnokształcące w Polsce i liczba uczniów tych szkół w latach 2000–2013

Rok	2000/2001	2005/2006	2008/2009	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Liczba liceów ogólnokształcących	2 292	2 485	2 386	2 360	2 345	2 352
Liczba uczniów	717 000	733 000	686 400	632 300	606 100	578 500

Źródło: *Mały Rocznik Statystyczny 2007*, GUS, s. 231–232; *Mały Rocznik Statystyczny 2013*, GUS, s. 242–243.

Z powyższych danych wynika, że w 2013 r. łącznie w zasadniczych szkołach zawodowych i w technikach uczyło się zawodu aż o 788 300 mniej nastolatków niż w 2000 r. Popularność szkół uczących zawodu z roku na rok malała. W ciągu zaledwie 13 lat zamknięto ponad 4330 szkół zawodowych, po ukończeniu których absolwent mógł od razu wejść na rynek pracy.

2. Cele edukacji zawodowej i standardy jakości dla kształcenia zawodowego w Polsce

2.1. Zawód

Sam zawód wydaje się dość ciekawym zjawiskiem. Według niemieckich badaczy R. i H. Wefelmeyerów (1959 r.) to „podstawowy fenomen kultury, wynikły z podziału pracy, włączający pracownika w porządek społeczny i gospodarczy, wyznaczający mu określony krąg zadań”⁴. Inną definicję zawodu podał w 1961 r. Komitet Pracy i Płac: „[...] przez zawód lub specjalność rozumie się oparte na kwalifikacjach (wiadomościach i umiejętnościach) wykonywanie w celach zarobkowych wynikającego z podziału pracy zespołu czynności (robót) społecznie użytecznych”⁵. Z powyższych definicji wynika, że zawód nie może istnieć bez kształcenia teoretycznego i praktycznego. Zawód jest nierozzerwalnie związany z potrzebami rynku pracy, czyli z potrzebami innych ludzi. Nasza praca ma być tak naprawdę dla innych, ale też my dzięki niej powinniśmy zapewnić sobie i najbliższemu środki utrzymania. Zawód, który wykonujemy, powinien dawać nam satysfakcję i szansę odniesienia sukcesu. Doskonałość w zawodzie nie jest możliwa bez ciągłego kształcenia, zaangażowania w pracę

⁴ T. Nowacki, *Zawodoznawstwo*, ITeE, Radom 1999, s. 55.

⁵ Instrukcja nr 58 Komitetu Pracy i Płac z 31.10.1961 r. w: *ibidem*, s. 64.

i kultury ogólnoludzkiej. Przytoczone powyżej określenia zawodu powstały ponad pół wieku temu. W aktualnie obowiązującej polskiej Klasyfikacji zawodów i specjalności – zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. z 2014 r. poz. 760), na podstawie art. 36 ust. 8 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2013 r. poz. 674 z późn. zm.) – zawód zdefiniowany został jako „zbiór zadań (zespół czynności) wyodrębnionych w wyniku społecznego podziału pracy, wykonywanych stale lub z niewielkimi zmianami przez poszczególne osoby i wymagających odpowiednich kwalifikacji (wiedzy i umiejętności), zdobytych w wyniku kształcenia lub praktyki. Wykonywanie zawodu stanowi źródło dochodów”. Obecnie w Polsce należałoby zwrócić szczególną uwagę na sposób kształcenia zawodowego młodzieży, tak aby ta była pewna, że znajdzie swoje miejsce na ciągle zmieniającym się, trudnym do przewidzenia, globalnym rynku pracy.

2.2. Edukacja zawodowa i jej cele

Edukacja zawodowa to ogół czynności i procesów mających na celu przekazywanie wiedzy, kształtowanie określonych cech i umiejętności potrzebnych człowiekowi w przyszłej pracy zawodowej⁶. W ostatnich latach dużo się mówi i pisze o ogromnym znaczeniu edukacji zawodowej dla gospodarki kraju. Odpowiednia edukacja ma zmniejszyć bezrobocie wśród młodzieży, dostarczyć wykwalifikowanych pracowników dla przedsiębiorstw, umożliwić młodemu człowiekowi wybór pracy w kraju lub za granicą. Współczesne cele edukacji zawodowej w Polsce odzwierciedlają priorytety Unii Europejskiej dotyczące rozwoju gospodarczego naszego kontynentu⁷. Pierwszym celem strategicznym jest poprawa jakości i efektywności systemu edukacji: zwiększenie nakładów na edukację, rozwijanie kwalifikacji i kompetencji potrzebnych w społeczeństwach wiedzy. Drugim celem długoterminowym jest ułatwienie powszechnego dostępu do systemów edukacji: równość szans, wspieranie aktywności obywatelskiej, uatrakcyjnienie procesu kształcenia. Trzecim celem strategicznym jest integracja systemów edukacji z ich otoczeniem zewnętrznym: rozwijanie przed-

⁶ Edukacja zawodowa to przygotowanie rozumiane jako wykształcenie i wychowanie człowieka do pracy z uwzględnieniem strony etycznej zawodu i kultury pracy. Etyki zawodu i kultury pracy najlepiej uczy „prawdziwa” praca w „prawdziwym” przedsiębiorstwie, a nie podręcznik czy warsztaty szkolne.

⁷ Na posiedzeniu Rady Europejskiej w Lizbonie w 2000 r. sformułowano strategiczny cel dotyczący rozwoju gospodarki europejskiej: gospodarka europejska powinna stać się najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką w świecie – gospodarką opartą na wiedzy, zdolną do trwałego wzrostu, tworzącą coraz większą liczbę miejsc pracy i zapewniającą większą spójność społeczną. *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010*, FRSE, Warszawa 2003.

siębiorczości, poprawa w dziedzinie nauczania języków obcych, zwiększenie mobilności i wymiany uczniów, wzmocnienie powiązań ze światem pracy⁸. Oczywiście, oprócz celów europejskich i krajowych edukacji są jeszcze cele lokalne na poziomie starostw powiatowych, które podejmują decyzje finansowe dotyczące szkolnictwa ponadgimnazjalnego. W praktyce to od samorządów zależy podział środków między szkoły specjalne, licea ogólnokształcące, licea profilowane, zasadnicze szkoły zawodowe i technika. Te dwa ostatnie typy szkół są uważane za najbardziej kosztochłonne i potrzeba czasu, aby urzędnicy zaczęli postrzegać wydatki na edukację zawodową nie jako koszt, ale jako inwestycję, która w dłuższej perspektywie opłaci się państwu.

Jednym z priorytetów edukacyjnych w Polsce jest jakość. Mówi się o niej z trzech głównych powodów. Po pierwsze, coraz więcej uczniów doświadcza niepowodzeń szkolnych. Drugi powód jest związany z integracją w Europie⁹. Trzecia ważna przyczyna odnosi się do kierunków zmian w gospodarce oraz edukacji¹⁰. W edukacji „produktem finalnym” jest absolwent szkoły, jego kwalifikacje potwierdzone dyplomem lub świadectwem. Jak więc kształcić, aby absolwent był zadowolony i żeby potrzeby kadrowe gospodarki rynkowej były zaspokojone? Jak zapewnić jakość, rozumianą jako dopasowanie do celu edukacji zawodowej? Na pewno trzeba wziąć pod uwagę następujące aspekty: efektywność finansową, użyteczność społeczną oraz standardy edukacyjne¹¹. Finansami zajmują się: rząd, samorzady i same szkoły. O użyteczność społeczną pytają uczniowie, rodzice i pracodawcy, a nad standardami kształcenia czuwa ministerstwo, nadzór pedagogiczny i dyrektorzy szkół. Standard usług edukacyjnych to określony ich poziom, taki, który spełnia podstawowe wymogi¹².

2.3. Standardy jakości dla kształcenia zawodowego

W maju 2013 r. Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej (KOWEZiU) w Warszawie opracował standardy jakości dla kształcenia zawodowego. Zostały one przygotowane z uwzględnieniem zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 18 czerwca 2009 r. w sprawie europejskich ram odniesienia na rzecz zapewniania jakości w kształceniu i szkoleniu zawodowym. Standardy zostały określone

⁸ S.M. Kwiatkowski, *Kształcenie zawodowe – wyzwania, priorytety, standardy*, IBE, Warszawa 2006, s. 36–37.

⁹ Podczas posiedzenia w Barcelonie w 2002 r. Rada Europejska wyznaczyła cel, zgodnie z którym europejskie systemy kształcenia i szkolenia miały do 2010 r. stać się światowym wzorcem jakości – zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram odniesienia na rzecz zapewniania jakości w kształceniu i szkoleniu zawodowym.

¹⁰ K. Symela, *Jakość kształcenia zawodowego*, w: *Szkoła a rynek pracy*, red. A. Bogaj, S.M. Kwiatkowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 190.

¹¹ *Ibidem*, s. 177.

¹² *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

w dziesięciu obszarach tematycznych, a jednym z nich jest współpraca szkół z pracodawcami¹³. Standard ten podkreśla, że pracodawcy są aktywnie włączeni w projektowanie, realizację i ocenę efektów kształcenia zawodowego. Powinni brać udział w tworzeniu programów nauczania (ich opinia ma potwierdzać, że program nauczania uwzględnia kształtowanie niezbędnych kompetencji personalnych i społecznych uczniów), modernizować bazę dydaktyczną szkoły, zaangażować się w realizację procesu dydaktycznego: współpracować przy realizacji zajęć praktycznych i praktyk zawodowych, lekcji otwartych i specjalistycznych kursów dla uczniów. W dokumencie szczególnie zwrócono uwagę na to, że warunkiem zapewnienia odpowiedniej jakości kształcenia zawodowego jest taka realizacja celów szkoły, która uwzględnia współpracę z partnerami krajowymi i zagranicznymi, w tym z pracodawcami. Podkreślono ważność kształcenia praktycznego.

3. Praktyki zawodowe w przedsiębiorstwach

3.1. Prawne uwarunkowania organizacji praktyk zawodowych w Polsce

W polskim technikum praktyczna nauka zawodu uczniów jest organizowana przez szkołę. Może ona odbywać się w formie zajęć praktycznych lub praktyk zawodowych. Zajęcia praktyczne mają na celu opanowanie przez uczniów umiejętności zawodowych niezbędnych do podjęcia pracy w danym zawodzie. Praktyki zawodowe natomiast mają na celu zastosowanie i pogłębienie zdobytej wiedzy i umiejętności zawodowych w rzeczywistych warunkach pracy. W dalszej części artykułu skupiono się właśnie na praktykach zawodowych, uznając je za istotny (najważniejszy?) element kształcenia praktycznego w technikumach. Praktyki zawodowe mogą odbywać się w ciągu całego roku szkolnego, również w czasie ferii letnich. Jeśli uczeń odbywa praktyki w czasie wakacji, wtedy odpowiednio skraca mu się zajęcia dydaktyczno-wychowawcze. Wymiar godzin praktyk określa program nauczania dla danego zawodu dopuszczony do użytku w danej szkole. Zazwyczaj jest to 160 godzin w 4-letnim cyklu kształcenia, czyli 4 tygodnie przy 8-godzinnym dniu pracy. Zgodnie z art. 70 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r.

¹³ Pozostałe obszary to: oferta kształcenia i programy nauczania, kadra szkoły, zasoby materialne placówki, organizacja kształcenia, uczniowie z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi, współpraca z partnerami krajowymi i zagranicznymi, potwierdzenie efektów kształcenia, doradztwo edukacyjno-zawodowe, zarządzanie strategiczne szkołą.

Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.) umowę o praktyczną naukę zawodu organizowaną poza szkołą podpisuje dyrektor szkoły z przedsiębiorstwem przyjmującym ucznia na praktyki zawodowe. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 grudnia 2010 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu na podstawie art. 70 ust. 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.) stanowi, że organy prowadzące szkoły, które organizują praktyczną naukę zawodu poza szkołą, zapewniają środki finansowe umożliwiające uczniom odbycie praktyk zawodowych (refundowanie pracodawcom wynagrodzenia i dodatku szkoleniowego dla instruktorów praktycznej nauki zawodu, zwrot kosztów odzieży, obuwia i środków ochrony indywidualnej dla ucznia niezbędnych na danym stanowisku). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie praktycznej nauki zawodu weszło w życie 1 stycznia 2011 r.

Powszechnie wiadomo, że jedną z konsekwencji przemian społeczno-gospodarczych w obszarze edukacji zawodowej jest osłabienie, a częściej zerwanie powiązań szkoła zawodowa–przedsiębiorstwo. Najczęściej przyczyną tego były i są względy ekonomiczne. W latach 70. XX w. pisano o zakładzie pracy jako o środowisku wychowawczym. Oprócz tradycyjnej funkcji produkcyjnej (wytwarzanie, dystrybucja, marketing) i socjalnej (troska o pracowników) zakłady pracy pełniły również funkcje dydaktyczne (kształcenie w formach szkolnych i pozaszkolnych) oraz wychowawcze (kształtowanie cech i postaw pracowników, dbanie o stosunki międzyludzkie)¹⁴. Wiele elementów z tych funkcji ma w dzisiejszej rzeczywistości tylko charakter życzeń/żądań społecznych i ekonomicznych. W gospodarce kapitalistycznej na pierwsze miejsce wysuwa się maksymalizacja zysku, a funkcja dydaktyczna to najczęściej doskonalenie i doksztalcanie pracowników. Na szczęście wśród funkcji dydaktycznych pojawia się w niektórych przedsiębiorstwach planowanie i organizowanie praktyk zawodowych dla uczniów. Dzięki nim uczeń rozwija, równoległe z wiedzą i umiejętnościami, poszukiwane obecnie na rynku pracy takie cechy, jak: wytrwałość, solidność, życzliwość, odpowiedzialność, sumienność, samodzielność. A tu już wkraczamy w funkcje wychowawcze przedsiębiorstw. Wychowując, kształtują one kulturę pracy, która obejmuje nawyki, doświadczenie zawodowe, relacje między pracownikami, stosunek pracownika do pracy¹⁵. Z powyższego wynika, że bez przedsiębiorstw edukacja zawodowa nie powinna istnieć.

A ile tak naprawdę jest przedsiębiorstwa w życiu ucznia technikum? Czy miesiąc to wystarczający czas na poznanie rzeczywistych warunków pracy? Czy uczniowie są zadowoleni z formy praktyk? Aby uzyskać więcej informacji na powyższe tematy,

¹⁴ S.M. Kwiatkowski, op.cit., s. 178.

¹⁵ Ibidem, s. 183.

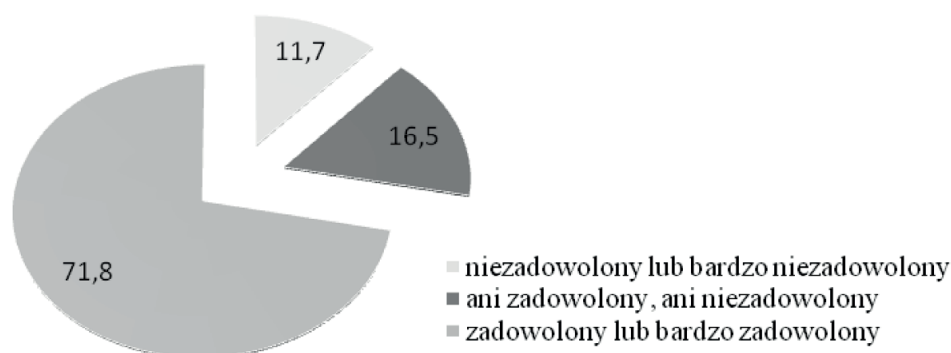
przeprowadziłam badanie metodą ankietową wśród uczniów trzecich i czwartych klas w wybranych technikach warszawskich.

3.2. Wyniki badania

Badanie trwało od 3 do 7 marca 2014 r. Próba badawcza wyniosła 103 respondentów. Wśród uczniów było 10 kobiet i 93 mężczyzn w wieku 18–20 lat. Reprezentowali oni następujące zawody: elektryk, spedytor, mechatronik, logistyk, elektroenergetyk transportu szynowego i technik pojazdów samochodowych. Ankietowani uczestniczyli w praktykach zawodowych w maju lub listopadzie 2013 r. (20 dni roboczych). Sześćdziesięciu trzech uczniów spędzało w firmie 8 godzin dziennie (zgodnie z rozporządzeniem), ale były też osoby, które pracowały 3, 4 i 5 godzin, a nawet 10 i 12. Dwudziestu uczniów pracowało 6 godzin każdego dnia, a 7 godzin wskazało 6 osób.

Przedsiębiorstwa, w których odbywały się praktyki zawodowe, były w 54 przypadkach znalezione przez szkołę, a w 49 przez uczniów. W większości uczniowie byli zadowoleni z pracy w przedsiębiorstwach (rysunek 1)¹⁶.

Rysunek 1. Respondenci według stopnia zadowolenia z praktyk zawodowych w przedsiębiorstwach (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Praktyki nauczyły uczniów czynności związanych z ich zawodem, ale także: odporności na stres, pewności siebie, współpracy, logicznego myślenia, praktycznego spojrzenia na pewne zagadnienia ze szkoły, prawdziwej pracy, zasad pracy,

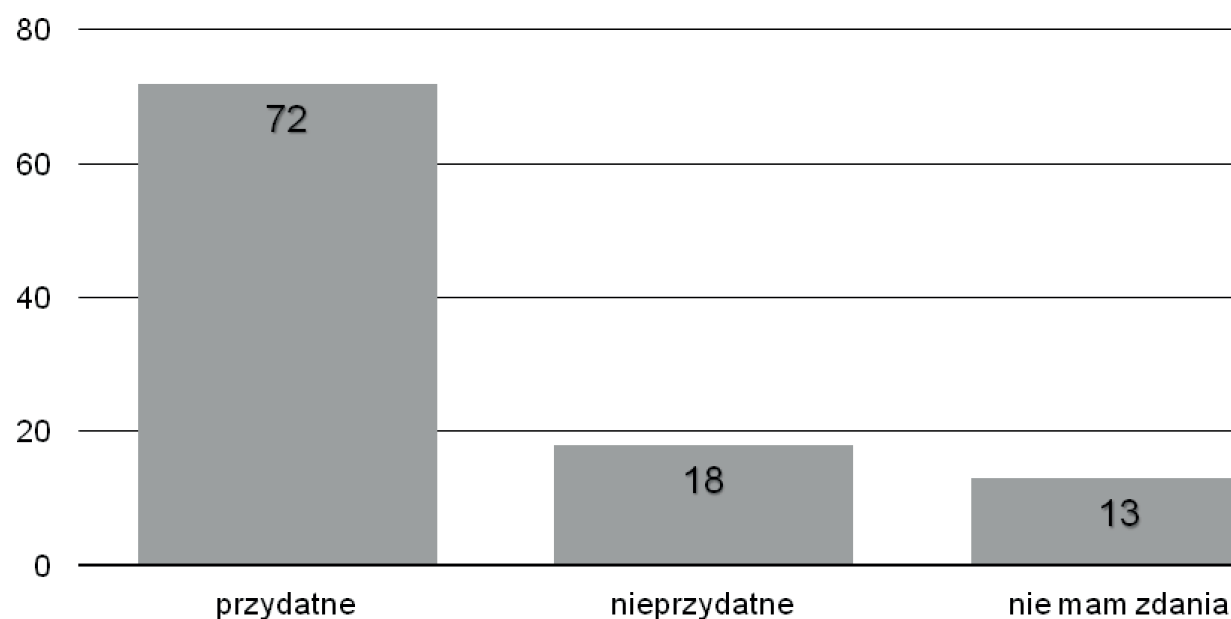
¹⁶ Według raportu podsumowującego badanie „Młodzież wchodząca na rynek pracy: aspiracje, szanse, praktyka”, przygotowanego przez Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie w 2012 r., 84% uczniów oceniało odbyte praktyki raczej wysoko lub bardzo wysoko (próba 446 uczniów).

rzetelności, punktualności. Ogólnie nauczyli się dużo, sporadycznie pojawiały się odpowiedzi: mało, nie na temat.

Za najslabszą stronę praktyk zawodowych młodzież uznała zbyt krótki czas ich trwania. Inne minusy to brak wynagrodzenia, rzadziej małe zainteresowanie ze strony firmy i pracowników. Prawie 72% młodzieży nie widziało żadnej słabej strony odbytych praktyk. Uczniowie dostrzegali natomiast dużo dobrych stron w tego rodzaju kształceniu praktycznym. Najczęściej chwalili przyjazną atmosferę, dobrego szefa, swoje zaangażowanie, praktyczną wiedzę, samą pracę, firmę i ludzi tam pracujących, opiekuna, dobrą współpracę z innymi pracownikami. Ponad 95% badanych uczniów nie otrzymało żadnego wynagrodzenia za swoją pracę, 5 uczniów przyznało się, że zarobiło od 200 do 500 zł.

Ponad 70% respondentów uważa, że to, czego nauczyli się w firmie, wykorzystają w przyszłej pracy zawodowej (rysunek 2).

Rysunek 2. Opinie respondentów o przydatności praktyk zawodowych w przyszłej pracy (w %)

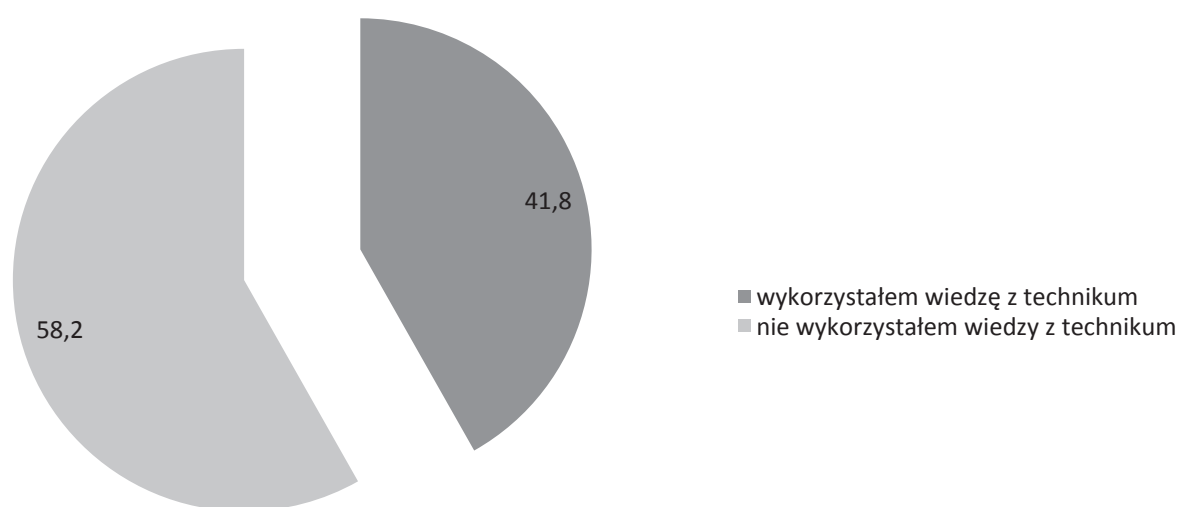
Źródło: opracowanie własne.

Praktyki zawodowe są oceniane, a ocena zapisywana jest na świadectwie maturalnym. Prawie 85% respondentów zostało ocenionych na 5 lub 6, pozostałe 15% otrzymało ocenę dobrą lub dostateczną. Dwudziestu czterech uczniów, czyli ponad 23%, po zakończonych praktykach dostało propozycję pracy w danym przedsiębiorstwie.

Trochę rozczarowują odpowiedzi na pytanie o wykorzystanie języka obcego w firmach. Prawie 90% uczniów w ogóle nie musiało się nim posługiwać. Jeśli już ktoś posługiwał się językiem obcym, to tylko angielskim.

Smutny wydaje się fakt, że prawie 60% uczniów nie korzystało w przedsiębiorstwie z wiedzy zdobytej w szkole (rysunek 3). Czy zatem szkoła uczy nie tego, co trzeba? A może brakuje odpowiedniego wyposażenia pracowni i specjalistów w danej dziedzinie? Być może to uczniowie nie uważają na zajęciach, nie czytają, nie interesują się przedmiotem? Myślę, że każda strona tu trochę zawiniła. Faktem jest, że w obecnych czasach wiedza szybko się dezaktualizuje, a najnowocześniejsza technologia po kilku latach nazywana jest przestarzałą.

Rysunek 3. Opinie respondentów na temat wykorzystania w firmie wiedzy zdobytej w technikum (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Ponad 95% uczniów uważa, że miesiąc to zdecydowanie za krótki czas na praktyki zawodowe poza szkołą (rysunek 4)¹⁷. Najczęściej proponowali oni 4 miesiące – po miesiącu w każdym roku nauki. Wystąpiły też inne propozycje: 2 razy w tygodniu przez 3 lata, 5 miesięcy, 8 miesięcy, 1 miesiąc w czwartej klasie plus raz w tygodniu w klasie drugiej i trzeciej.

¹⁷ Z badań przeprowadzonych w 2012 r. zatytułowanych „Współpraca pracodawców i organizacji pracodawców ze szkołami zawodowymi – badanie jakościowe w subregionach” wynika, że przedsiębiorcy również są niezadowoleni z liczby godzin praktyk zawodowych uczniów technikum. Uznają 4 tygodnie za „zupełnie niespełniające swej funkcji. Czas ten nie daje uczniom cienia szansy, aby cokolwiek praktycznego mogli się nauczyć, podczas gdy w tym samym czasie przeładowanie teoretyczne realizowanego przez nich programu jest ogromne i, zdaniem pracodawców, przynajmniej częściowo niepotrzebne”.

Rysunek 4. Opinie respondentów na temat czasu trwania praktyk zawodowych w firmach (w %)

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli istniałaby możliwość odbycia praktyki zawodowej za granicą, to ponad 60% ankietowanych skorzystałoby z wyjazdu, a prawie 40% nie byłoby zainteresowane. Jako główny powód wyjazdu wymieniano chęć nauki języka angielskiego oraz poznanie sposobu funkcjonowania przedsiębiorstw zagranicznych.

Ostatnia kwestia, którą poruszyłam w ankiecie, to egzamin zawodowy po klasie czwartej technikum. Ponad 37% uczniów uważa, że nie zda tego egzaminu, 36% nie ma zdania na ten temat, a ponad 26% jest dobrej myśli. Tylko nieco ponad jedna czwarta uczniów czuje się zatem na siłach, aby zdać trudny egzamin dający tytuł technika.

Z każdym rokiem liczba techników w Polsce maleje. Aby jak najszybciej odwrócić ten trend, trzeba popracować nad jakością kształcenia, zagwarantować uczniom solidne, kilkumiesięczne praktyki zawodowe w przedsiębiorstwach krajowych i zagranicznych, aby ci zamiast liceum czy zawodówki wybrali właśnie technikum¹⁸. W Unii Europejskiej już dawno dostrzeżono ten problem.

¹⁸ „Mam takie wrażenie, że wykształcenie średnie zawodowe, tj. absolwenci techników – to się gdzieś rozmyło. Nie ma takich osób u nas. Nie przychodzą. A tacy byliby oczekiwani u nas bardzo. [...] Nie ma tych absolwentów szkolnictwa zawodowego-średniego. [...] Zapadli się w systemie szkolnictwa. Słyszysz się o likwidacji szkół zawodowych średnich” (IDI, Siedlce, duża firma, przetwórstwo spożywcze). Wypowiedź z raportu zbiorczego z badania pracodawców i pracowników przeprowadzonego przez Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie w 2011 r.

4. Wymagania Unii Europejskiej

Wydaje się, że od kilku lat w Polsce coś się zmienia w kwestii edukacji zawodowej w technikach. Włącza się w te działania aktywnie Unia Europejska. W 1975 r. Rada Unii Europejskiej z inicjatywy Komisji Europejskiej utworzyła Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego Cedefop, które ma obecnie siedzibę w Salonikach. Zadaniem tej agencji jest promowanie oraz rozwój kształcenia i szkolenia zawodowego w Unii Europejskiej. Cedefop w 2014 r. wydał publikację *On the way to 2020: data for vocational education and training policies*. Jej celem jest porównanie edukacji zawodowej w krajach Unii Europejskiej i pokazanie, jak ono zmieniło się w ciągu ostatnich kilku lat. We wstępie tego opracowania czytamy o ciągłej potrzebie modernizowania edukacji zawodowej. Na posiedzeniu Rady Europejskiej w Lizbonie w marcu 2000 r. uznano znaczenie stworzenia wysokiej jakości edukacji zawodowej i praktyki VET (*Vocational Education and Training*) w celu propagowania włączenia społecznego, spójności, mobilności, szans na zatrudnienie i konkurencyjności. W 2002 r. Unia Europejska zaczęła wprowadzać w życie postanowienia procesu kopenhaskiego w ramach głównego celu – ściślejszej współpracy europejskiej w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego. W 2004 r. w ramach komunikatu z Maastricht po raz pierwszy wyznaczono priorytety edukacji zawodowej na szczeblu krajowym, m.in.: zwiększenie inwestycji w edukację zawodową, pozyskiwanie wsparcia z funduszy europejskich, naukę w miejscu pracy. W 2006 r. ogłoszono kolejny komunikat (tzw. helsiński) – przyjęto europass¹⁹ i zdecydowano się na intensywniejszą współpracę w zakresie europejskiej edukacji zawodowej. W 2008 r. ogłoszono komunikat z Bordeaux, w którym zwrócono uwagę na tworzenie lepszych powiązań kształcenia zawodowego z rynkiem pracy. W 2010 r. ustalono nowe założenia w obszarze europejskiego kształcenia zawodowego aż do 2020 r. Zapisano je w komunikacie z Brugii. Założenia są następujące: sprawić, aby edukacja zawodowa była atrakcyjna i odpowiadała potrzebom rynku pracy, uelastyczyć system uznawalności dyplomów, zwiększyć mobilność między państwami jako integralną część kształcenia praktycznego, promować naukę języka obcego, poprawić jakość kształcenia zawodowego²⁰.

¹⁹ I. Woźniak, *Uznawalność dyplomów i świadectw w krajach Unii Europejskiej*, w: *Szkoła a rynek pracy...*, op.cit., s. 270. To europejski paszport edukacyjny dla zapewnienia porównywalności kwalifikacji i kompetencji na europejskim rynku pracy. Obejmuje 5 części: Europass-CV, Europass-mobilność (zaznaczone okresy nauki poza granicami kraju), suplement Europass do dyplomu (szkolnictwo wyższe), portfolio językowe Europass, suplement Europass do świadectwa (kompetencje i kwalifikacje potwierdzające odbycie kształcenia zawodowego).

²⁰ http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/vocational_training/ef0018_pl.htm [dostęp 18.03.2014].

Polska od momentu wstąpienia do Unii Europejskiej zaczęła liczyć się z wytycznymi europejskimi dotyczącymi edukacji zawodowej. W ostatnich latach powstało wiele nowych raportów dotyczących kształcenia zawodowego w Polsce, w mediach promuje się szkolnictwo zawodowe. Od 2005 r. w Białymstoku organizowane są ogólnopolskie konferencje poruszające najważniejsze kwestie kształcenia zawodowego w Polsce. Podczas tych spotkań wręczane są statuetki dla „Pracodawców Przyjaznych Edukacji”. Nagrody są podziękowaniem za wkład włożony w kształcenie zawodowe młodzieży: umożliwienie odbywania praktyk zawodowych w firmach, wsparcie przy organizacji pracowni i warsztatów. Na jednej z takich konferencji (w 2012 r.) przedstawiciel Departamentu Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Ministerstwa Edukacji Narodowej powiedział: „Chcielibyśmy, żeby dyrektorzy szkół już od nowego roku szkolnego 2012/2013 razem z pracodawcami ustalali zakres praktycznej nauki zawodu w ścisłej współpracy z pracodawcą. Dzięki temu uczniowie poznają swój zawód bezpośrednio w zakładzie”²¹. W 2012 r. Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej ogłosił ogólnopolski konkurs „Szkola dla rynku pracy” w ramach projektu „Szkola zawodowa szkołą pozytywnego wyboru”. Projekt ten jest realizowany corocznie w obrębie Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki²², współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego²³. Celem konkursu jest wyłonienie oraz promocja szkół i pracodawców osiągających wysoką jakość i efektywność współpracy w kształceniu zawodowym.

Zakończenie

Celem artykułu była odpowiedź na pytanie, czy technika w obecnej postaci spełniając swoje zadanie i czy mają szansę przetrwać, zapewniając uczniom tylko 20 dni praktyki zawodowej w przedsiębiorstwie w ciągu 4 lat nauki.

W części pierwszej artykułu pokazałam, jak w ciągu ostatnich kilkunastu lat z roku na rok malała liczba uczniów uczęszczających do technikum – z 964 300 w roku szkolnym 2000/2001 do 520 800 w roku 2012/2013. W tym czasie zamknięto 3717 szkół tego typu. Następnie przedstawiłam cele edukacji zawodowej oraz standardy jakości dla kształcenia zawodowego. Cele zakładają m.in.: zwiększenie nakładów na edukację, uatrakcyjnienie procesu kształcenia, zwiększenie powiązań za

²¹ <http://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/78375> [dostęp 18.03.2014].

²² Twórcą pojęcia kapitału ludzkiego jest Gary S. Becker. W 1992 r. otrzymał Nagrodę Nobla za dzieło o inwestowaniu w edukację. Ogłosił odkrywcze twierdzenie: edukacja to inwestycja. Trzeba inwestować w kapitał ludzki.

²³ <http://new.koweziu.edu.pl/szkola-dla-ryнку-pracy> [dostęp 18.03.2014].

światem pracy. Natomiast w standardach jednym z obszarów jest współpraca szkół z pracodawcami krajowymi i zagranicznymi.

W dalszej części pracy zwróciłam szczególną uwagę na znaczenie praktyk zawodowych w przedsiębiorstwach jako jeden z najważniejszych obszarów kształcenia zawodowego w technikach. Przedstawiłam wyniki badań²⁴, które udowodniły, że praktyk zawodowych w przedsiębiorstwach jest za mało. Uczniowie, przychodząc do technikum, chcą się nauczyć zawodu oraz tego, jak pracować, chcą dobrej edukacji, takiej, która zapewni im satysfakcjonującą pracę w przyszłości. Bo o pracę tu chodzi najbardziej. Staje się ona bowiem rzeczywistą wartością współczesnego człowieka²⁵. Edukacja zawodowa w naturalny sposób wiąże się z życiem ekonomiczno-społecznym. Od jakości kształcenia zawodowego uzależniony jest w dużej mierze rozwój i postęp gospodarki. A jakości tej w technikach nie osiągniemy bez przedsiębiorstw, bez praktyk zawodowych z prawdziwego zdarzenia, które będą trwały dłużej niż jedynie 20 dni w ciągu 4 lat nauki. W Ministerstwie Edukacji Narodowej oraz Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej już to się stwierdza, a jednak w nowej podstawie programowej, obowiązującej od 2012 r., liczba godzin praktyk zawodowych pozostała na niezmiennym poziomie – 160 godzin. Ciekawe jest to, że ponad 95% badanych stwierdziło, że miesiąc praktyk to zbyt krótko. W firmach uczą się tego, co najważniejsze w pracy i w dorosłym życiu: odpowiedzialności, współpracy z ludźmi, punktualności i rzetelności. Prawie 70% badanych uważa, że to, czego nauczyli się w firmach, przyda im się w przyszłej pracy zawodowej²⁶. Prawie jedna czwarta praktykantów dostała propozycję pracy po zakończeniu szkoły. Uważam, że szkoły powinny się tym chwalić przy naborze uczniów do klas pierwszych. Jeśli chcemy wykształcić młodych ludzi tak, żeby byli mobilni na europejskim rynku pracy, to konieczne jest umożliwienie im odbycia części praktyki za granicą. Ponad 60% pytanych uczniów chętnie wyjechałaby, aby poznać nowe środowisko i wykorzystać język obcy w praktyce. Zdaję sobie sprawę z tego, że szkolnictwo zawodowe uważane jest za najbardziej kosztochłonne, ale musimy inaczej na to spojrzeć – nie jako na koszty, ale jako na inwestycję w ludzi.

²⁴ Zdaję sobie sprawę z tego, że wnioski z badania przy tak niewielkiej próbie badawczej nie muszą odzwierciedlać sytuacji techników w całym kraju, ale niewątpliwie zmuszają do myślenia i zadawanie kolejnych pytań. W mojej pracy doktorskiej zbadam ten obszar dokładnie.

²⁵ U. Jeruszka, *Kształcenie prozawodowe i zawodowe w kontekście integracji Europy*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2002, s. 145.

²⁶ Korzyść z praktyk zawodowych musi być obopólna, nie mogą zyskiwać tylko uczniowie, przedsiębiorstwa też chcą widzieć dla siebie pewien pożytek. Młodzi ludzie zazwyczaj praktykują za darmo, a są pomocni – ta pomoc przedsiębiorcę nie kosztuje. Poza tym firmy mają możliwość poznania ucznia i pozyskania dla siebie pracownika w przyszłości. Jednak przy zbyt krótkim okresie praktyk przedsiębiorca nie jest w stanie uzyskać dużych efektów kształcenia, może jedynie wstępnie zweryfikować umiejętności ucznia. Przedsiębiorstwa powinny mieć możliwość wyboru uczniów na praktyki zawodowe w swojej firmie. Praktyki te powinny też być płatne, wysokość zarobku można uzależnić od zaangażowania ucznia w pracę. Jeśli uczniowie wiedzieliby, że bardzo dobre wyniki w nauce i wysoka frekwencja na zajęciach zostaną nagrodzone dobrze płatnymi praktykami, wtedy mieliby motywację do nauki.

Podsumowując, należy stwierdzić, że funkcjonowanie technikum wymaga zmian. W obecnej postaci – czyli słabo przygotowując do zawodu, bez stałej współpracy z przedsiębiorstwami, bez solidnego wsparcia finansowego – jest mało atrakcyjną propozycją dla absolwenta gimnazjum. Jeśli nic się w tej kwestii nie zmieni, to nie zatrzymamy zamykania kolejnych techników.

Szkoła nie nadąża za rynkiem, głównie na polu technologicznym, i nic nie wskazuje na to, aby ta sytuacja miała się w Polsce zmienić. W takim razie po co technikum? Przecież moglibyśmy kształcić zawodowo na kursach czy szkoleniach, byłoby taniej, szybciej i elastyczniej. Jednak wówczas czegoś by zabrakło. Technikum ma szansę przetrwać, ale tylko wtedy, jeśli będzie solidnie uczyć zawodu we współpracy z przedsiębiorstwem (przynajmniej miesiąc praktyk zawodowych w każdym roku nauki).

Internships in enterprises as an important factor in vocational training in vocational secondary schools

The subject of this paper is vocational education in vocational high schools in Poland and its aim is to argue that presently vocational high schools fail at providing their students with qualifications necessary to work in their profession of choice. The problem is important as the unemployment rate among young people is high while the employers claim there is a deficit of qualified workforce on the labour market. The paper presents the results of a survey carried out among vocational high school students which showed that 95% of students believe that 4 weeks of apprenticeships is insufficient. Given the opinions of the employers and the results of the survey among the vocational high school students, it seems surprising that the changes made to the vocational core curriculum were not more substantial.

Keywords: vocational high schools, apprenticeships, profession, EU guidelines for vocational training, vocational education goals in Poland

L'apprentissage dans les entreprises comme un domaine important de la formation professionnelle dans les lycées technologiques

Cet article aborde la question de l'éducation professionnelle dans les lycées technologiques en Pologne. L'objectif du texte est de montrer que ces écoles dans leur forme actuelle ne préparent pas suffisamment ses diplômés à exercer certaines

professions sur le marché du travail. Ce problème est particulièrement important pour deux raisons: le taux de chômage élevé chez les jeunes et le manque de spécialistes dans les professions recherchées par les employeurs. L'article présente des résultats intéressants de l'enquête sur les stages professionnels dans les entreprises en Pologne. Les élèves des écoles sélectionnées ont répondu aux questions sur leur satisfaction des stages effectués et leur utilité dans la formation professionnelle. Ils ont discuté également les forces et les faiblesses des stages qui ne durent que quatre semaines: selon plus de 95% des répondants ces stages sont trop courts. À la lumière de ces résultats, il est intéressant de réfléchir pourquoi le "Programme de formation 2012" préparé par le Ministre de l'Éducation n'a pas introduit des réformes nécessaires dans ce domaine. Au cours des dernières années, la nécessité de mieux adapter la formation professionnelle à la situation dynamique sur le marché du travail a été souvent évoquée en Pologne et en Europe.

Mots-clés: les lycées technologiques, l'apprentissage dans les entreprises, la profession, les recommandations de l'Union européenne pour la formation professionnelle, les objectifs de la formation professionnelle en Pologne

Профессиональные практики на предприятиях как важная часть профессионального образования в техникумах

Предметом данной работы является профессиональное образование в техникумах в Польше. Цель статьи показать, что в настоящее время техникумы не готовят надлежащим образом выпускников к работе в избранной профессии. Проблема становится особенно важной, так как уровень безработицы среди молодежи высок, а в то же время работодатели утверждают, что существует дефицит квалифицированной рабочей силы на рынке труда. В статье представлены результаты опроса старшеклассников, который показал, что 95% учеников считают, что 4 недели профессиональных практик недостаточно. Учитывая мнения работодателей и результаты опроса среди учеников профессионально-технических школ, кажется удивительным, что изменения внесены в учебную программу в 2012 г. не были более существенными.

Ключевые слова: техникум, профессиональные практики, профессия, руководящие принципы ЕС по профессиональному обучению, цели профессионально-технического образования в Польше